

MIQUEL JUAN OLLER, FAMILIAR DE LA INQUISICIÓ A CANET AL 1633?

LES CARACTERÍSTIQUES DELS FAMILIARS

La figura del familiar dins l'escalafó inquisitorial ja era coneguda a la Inquisició medieval, i es va perpetuar al llarg de la Inquisició moderna. El familiar era per norma una persona laica, és a dir, no pertanyent a la jerarquia eclesiàstica. La seva feina fonamental era recollir i rebre informació el més extensa i detallada possible sobre el presumpte acusat i, una vegada recollida, fer-la arribar al secretari del tribunal, que podia ser de dos tipus: el secretari pròpiament dit, en un nombre màxim de cinc i, com a mínim, de tres, i que es dedicava a l'elaboració de les actes i, d'altra banda, el secretari del secret, que tenia com a missió aixecar acta de tots els actes oficials del tribunal, com, per exemple, sessions, declaracions, lectura de les sentències, i s'encarregava de tenir cura de l'arxiu anomenat *Secreto* i del qual disposava de la clau.

A nivell del poble, la fama que va acompanyar els familiars va ser la d'espies i deladors del seus propis veïns, la qual cosa no deixa de ser xocant, ja que les denúncies eren formulades per aquells que els acusaven de deladors i, fins i tot, en alguns casos, pels mateixos familiars de l'acusat.

Aquesta figura del familiar va tenir components diferents a Catalunya respecte a Castella, on el càrrec de familiar va ser molt desitjat i cobejat, ja que proporcionava honor a la persona que el posseïa i posteriorment passava a la seva família. El cas a Catalunya era diferent. Fins a la Concòrdia de 1585, la familiatura era molt semblant a la que es donava a Castella, però amb aquesta Concòrdia el que es prohibia explícitament era l'exercici de càrrecs a les persones que tinguessin qualsevol destinació a la jurisdicció civil oficial, com, per exemple, els ajuntaments. Això va suposar, de fet, la fugida massiva d'una classe alta i ben preparada culturalment, que fins aleshores havia trobat privilegis i honors importants en el desenvolupament de la familiatura.

Aquest fet va comportar, després d'aquesta data, que la Inquisició es trobés amb greus problemes per poder reclutar i mantenir la seva xarxa de familiars, amb la complicació subsegüent, ja que els nous ingressats tenien un perfil força diferent dels anteriors, caracteritzat per un baixíssim nivell cultural, i, el que és més greu, una forta manca de moral. Tot això va fer que, de manera progressiva, el càrrec s'anés degradant, i que no fos un element que desencadenés la simpatia i la

popularitat dels familiars en el si de societat. «La falta de ilustración general de sus individuos acompañada de una facultad omnímoda de cometer desaciertos...»¹

A partir del 1585, a les ciutats, la Inquisició recluta aquests nous familiars, que eren principalment persones de baixa extracció social, jornalers, menestrals de tots els oficis, alguns botiguers i aturats; a la costa, primordialment, eren pescadors, i, a l'interior de Catalunya, llauradors, més o menys acomodats. Una característica que els unia era que no sabien ni llegir ni escriure, i la mateixa Inquisició, amb la manca de possibilitats per reclutar elements més vàlids, s'autoexcusa dient que són la gent més honrada que hi ha.

Els requisits per arribar a ser familiar eren ésser major d'edat, que en aquell moment es fixava en els vint-i-quatre anys, tenir la documentació acreditativa de neteja de sang, és a dir, res a veure amb jueus, conversos o moriscos, no exercir oficis servils i de baixa categoria i ser espanyol.

Tot el que acabem de mencionar i les greus dificultats per les quals va passar la Inquisició, van fer que en moltes ocasions es trobés obligada a mirar cap a un altre costat i oblidés les normes establertes per poder mantenir el reclutament i la seva xarxa de familiars. Es van donar casos que van arribar a ser familiars genovesos i alguns francesos de segona generació.

Tot i això, va haver-hi gent interessada a exercir de familiar per a la Inquisició, tot i la poca estima general. El privilegi de poder compaginar càrrecs es va donar fins al 1585, i es va mantenir el fet de no haver de pagar impostos, cosa que es va eliminar cap al 1805, una data tardana, en què la mateixa institució de la Inquisició estava cap al seu final. Aleshores es va obligar els familiars a pagar el cadastre reial. Un altre privilegi era no ser sotmesos a la jurisdicció civil en cas de ser acusats en un plet, la qual cosa els atorgava a ser jutjats per la Inquisició, de la qual formaven part activa; no allotjar tropes a casa seva, privilegi suprimit al 1684; el dret a portar armes prohibides per les lleis del Principat, cosa que fou motiu de conflicte, ja que la mateixa Inquisició els va recolzar argumentant motius de seguretat personal. El cas va desencadenar tal polèmica que, fins i tot al 1763, el capità general de Catalunya va promulgar un edicte prohibint les armes de foc. Però les protestes i pressions dels familiars van fer que aconseguissin el permís per poder tenir en el seu poder dues escopetes, o bé una i un parell de pistoles.

CAP A UNA BREU VISIÓ DELS PROBLEMES INSTITUCIONALS AMB ELS FAMILIARS

Els familiars eren un element bàsic per al funcionament de la institució inquisitorial a Catalunya. Ben aviat van esclatar els problemes. D'una banda, bona part dels estaments polítics locals veien la Inquisició com un element de control reial damunt de Catalunya i, de l'altra, la mateixa Inquisició, que no volia perdre ni una engruna del poder que li havien conferit.

Al 1512, el rei Ferran signava una Concòrdia. En els seus aspectes més importants, es comprometia a reduir el nombre de familiars i a posar sota el poder civil dels tribunals seculars els conflictes en els quals estiguessin implicats els familiars. Tot això es contrarestarà per una pressió molt forta de la mateixa Inquisició, fins al punt que no es va portar a la pràctica.

El 5 d'agost del 1533, davant el rei Carles, el poder civil presentà un document que deia el següent, a grans trets: «Que los inquisidores de Aragón, Catalunya y Valencia tenían un número excesivo de familiares, cuya identidad era mantenida en secreto, dando origen así a numerosos abusos.»²

La resposta de la Inquisició en un informe intern aclareix el tema tot dient: «Tenemos por averiguado que no se verán contentos hasta que hayan hechado a la Inquisición de este Reyno.»³

No serà fins al 1585 que la Concòrdia signada posi certes limitacions al poder dels familiars, amb les conseqüències que abans hem citat de la prohibició en el desenvolupament dels càrrecs.

Però els problemes suscitats entre els familiars i les institucions, bé del Principat, bé a nivell local, van continuar al llarg de tres segles. Tenim un exemple clar en uns familiars d'Arenys de Mar el 1788, Domènec i Pere Sentís s'enfrontaran amb les autoritats locals per posar l'escut de la Inquisició a la façana de casa seva. Això provocarà la queixa dels regidors pels possibles aldarulls que pot tenir dins la població:

«Regidores de Arenys de Mar, distante de esta capital en más de seis leguas han recurrido a este Tribunal, solicitando se mande quitar a los familiares Domingo y Pedro Sentís, hermanos, el Escudo de Armas del Santo Oficio, que sobre las puertas contiguas de sus respectivas casas que poco ha fabricadas han puesto (...) que pone sus oficios como encargados de policía incumbe en su obligación de celar. Hay novedades que con el tiempo pueden traer inconvenientes que no expresan y en sus casos según las ocurrencias hacen despreciable otro escudo.»⁴

MIQUEL JUAN OLLER, FAMILIAR DE LA INQUISICIÓ A CANET?

L'assumpte s'inicia amb una carta enviada al tribunal de la Inquisició de Barcelona, el 4 de juny del 1633, per part dels síndics de la vila de Canet, en la qual li exposen els motius pels quals no consideren convenient donar una nova familiatura, en aquest cas, a favor de Miquel Juan Oller.

«Jurados y Síndicos de la villa de Canet, del Principado de Catalunya dicen que en la dicha villa que es del Marquesado de Aytona hay siete familiares de la Santa Inquisición con ser lugar tan corto que no llega a seiscientos vecinos.»⁵

Podem veure que la primera causa de la seva oposició és un nombre elevat de familiars pel que fa al nombre de veïns del poble. En aquest cas, els síndics feien referència a la Concòrdia de 1568, en la qual s'establia clarament el nombre de familiars que podia tenir un poble o ciutat respecte al seu nombre d'habitants. Per tant, en el cas de Canet, estava plenament justificada la seva queixa, ja que només els corresponia, com a màxim, quatre familiars, i en aquest moment ja denunciaven que n'hi ha set. Si ens atenim a la documentació elaborada sobre el tema per les Corts de 1626, en la qual es va acordar la limitació del nombre de familiars, tot seguint un barem de focs, a Canet li correspondria només dos familiars. Per tant, la queixa estava plenament argumentada tant si es referia a la Concòrdia del 1568, com si es referia a la documentació de les Corts, cosa que no indica la documentació que és presentada als inquisidors.

La carta adreçada al tribunal continua dient:

«...De ellos muy pobres pues los ricos son los familiares y que el son lo Tribunal del Principado se trata de dar otra familiatura en favor de Miquel Juan Oller, vecino de la villa, sin embargo que se han presentado prohibiciones a los Muy Ilustres Inquisidores por parte de los jurados y síndicos suplicándoles que no den lugar a la dicha provisión de que quedarían muy desconsolados por el excesivo numero de los familiares ya que los gastos vien a cargo de los demás que son pobres a más de que tan aprendidos con els hospedaje de soldados.»⁶

Què hi ha de cert en aquesta referència a la pobresa dels veïns de Canet? És només una excusa o es basa en una realitat contrastada? Els estudis diuen el següent:

«Els mals anys, els grans eixuts i les grans rierades se succeeixen. Amb raó parlarà Manuel Peña Díez del període 1600-1625 com un temps de pluviositat considerable i els hiverns de 1600-1620 com d'hiverns molt rigorosos, que no mancaran, alternant amb eixuts en 1621-1640. Al costat de terribles aiguats generals del 1612 i de 1617, que s'enduen una munió de cases, molins, baranes de ponts, (...) de les gelades com les de l'hivern 1615-1616 que mataren els oliverars (...) de les pedregades mai vistes del mateix any del diluvi, o del quinquenni de 1627-1631, de gravíssima penúria general i fams locals, (...) tenim dècades senceres d'inundacions (de 1597 a 1617), i encara n'hi haurà el 1621 i el 1628.»⁷

Com podem comprovar, en el primer terç del segle XVII les inclemències meteorològiques van provocar autèntics desastres en el camp català, que van empobrir la seva població fins al punt que la fam, la pèrdua de collites i de rendes agràries estaven a l'ordre del dia. Arribarà a ser tan forta aquesta misèria, que es farà una proclama del virrei respecte a l'abandonament de nounats al 1631, on «es recorda a les viles l'obligació, si volen desprendre's de tals criatures, de dur-les a l'Hospital de Barcelona, tot subvenint, tanmateix, a la seva subsistència, proveint-los de dides almenys durant un temps...»⁸

Fins i tot la situació arriba a extrems molt durs per a la població:

«Anys seguits de pèssimes collites com les de 1604-1607, 1609-1610 o 1628-1632 signifiquen massius increments de la massa flotant de marginats: segadors i altres jornalers que s'havien quedat sense feina, parcers i petits propietaris tanquen i barren la casa o la barraca, o la malvenen, per anar per aquests móns a demanar caritat; són els captaires que venen a grans colles...»⁹

Per tant, sembla que la situació no deixa dubtes. Els veïns de Canet estaven passant ja un grapat d'anys força difícils. Respecte a les càrregues econòmiques de les quals es queixen els síndics de Canet, no significa que els familiars cobressin un sou pagat pels seus veïns o per l'ajuntament, sinó que recorden un dels privilegis dels familiars, que es va signar el 13 d'abril del 1504 on, entre els coneguts de no pagar drets i impostos, també hi havia no haver d'hostatjar tropes a casa seva, de la qual cosa no es podia lliurar la resta de la població de a peu, i dels quals també estan eximides les classes privilegiades. I cal tenir en compte que els allotjaments són realment molt costosos per a la població més senzilla, diran al respecte: «No es lamenta aquest Principat d'un o dos anys d'allotjaments sinó de catorze, es doltran els consellers.»¹⁰

La carta dels síndics conclou de la següent manera: «Por tanto, dicho síndico ruega a vuestra excelencia se sirva tener a bien que no pase adelante la gracia en favor de dicho Oller y para esto dar las órdenes necesarias y convenientes que el suplicante os decidieran a dirigirlas a vuestra excelencia.»¹¹

Caldrà esperar una carta, datada a Barcelona el 4 de juny de 1633, en la qual la Inquisició respon l'enviada pels síndics de Canet i que diu el següent:

«Si se hubiera de atender a los consentimientos y queexas de los barones de este Principado no habria familiares de la Inquisición, que no quieren ver, por vivir con toda libertad. Sin respuestas de superior ninguno. (...) en todo saca lo que fuera servido, que esta se executara, a quien quede Dios. Barcelona 4 de junio de 1633. Sr. Don Domingo Abad y Huerta.»¹²

Per tant, les queixes no van tenir una resposta adequada als interessos dels jurats i síndics de Canet, i es va donar aquesta familiatura al demandant. La raó la tenim en què els més poderosos de la vila, que ja exercien els càrrecs de familiar, podien fer la suficient pressió com per aconseguir el que volien de la Inquisició i, a més a més, es basaven en la necessitat de vigilar els nombrosos estrangers que pul·lulaven per la vila.

Antoni Llamas i Mantero

NOTES

- 1.- ANTONI LLAMAS I MANTERO, «Els familiars: Tres segles de problemes», *XI Sessió d'Estudis Mataronins*. Museu Arxiu de Santa Maria de Mataró i Patronat Municipal de Cultural (Mataró 1995), 23.
- 2.- *Opus cit*, 21.
- 3.- *Opus cit*, 21.
- 4.- *Opus cit*, 23.
- 5.- Arxiu Històric Nacional (=AHN), Inquisició, llibre 746, foli 433.
- 6.- AHN, *ibidem*.
- 7.- NÚRIA SALES, «Els segles de la decadència, segles XVI-XVIII», *Història de Catalunya*, Edicions 62 (Barcelona 1989), Vol. IV, 309.
- 8.- *Opus cit*, 313.
- 9.- *Opus cit*, 313.
- 10.- *Opus cit*, 331.
- 11.- AHN, *ibidem*.
- 12.- AHN, *ibidem*.